

arkeologi

Arkeologisk förundersökning

Kvarteret Marknaden

Nyare tid

Fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1, fastigheten Marknaden 6, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa stad & kommun, Södermanlands län.

Björn Pettersson

En del av
Landstinget Sörmland

Arkeologiska meddelanden 2014:04

Arkeologisk förundersökning

Kvarteret Marknaden

Nyare tid

Fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1, fastigheten Marknaden 6, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa stad & kommun, Södermanlands län.

Björn Pettersson

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2014

© 2014 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkeologi@dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Björn Pettersson
Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge
markerat med röd punkt.

Där inget annat anges har den digitala Fastighetskartan, respektive Gröna
kartan (GSD) för Södermanlands län använts som underlag.

Allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01672.

Nyköping 2014

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 5

Tidigare undersökningar

Syfte & metod 5

Syfte

Metod

Naturvetenskapliga analyser

Landskap 8

Natur

Kultur

Resultat 11

Fyndmaterial

Utvärdering 11

Sammanfattning 13

Referenser 13

Arkiv

Administrativa uppgifter 14

Bilagor 15

1. Sektionsritningar

2. Fyndregister

3. Makrofossilanalys

Figur 1. Översiktskarta över Södermanlands län med kommuner, större orter, vägar och angränsande län. Undersökningsområdets geografiska belägenhet är markerat med röd kontur. Skala 1:800 000.

Utgångspunkt

Sörmlands museum har under perioden 19-22 augusti år 2013 efter beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län utfört en arkeologisk förundersökning inom Fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1, fastigheten Marknaden 6, Trosa stad & kommun, Södermanlands län.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes med anledning av att markägaren har för avsikt att bebygga den ovan rubricerade tomten med ett flerfamiljshus i två plan. Markägaren har därför begärt tillstånd, enligt 2 kap 12 § i Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m, att utföra markarbeten inför ny bostadsbebyggelse.

Den aktuella fastigheten ligger centralt inom den norra delen av fornlämningen Trosa stad (Trosa-Vagnhärad 281:1), på den östra sidan av ån och omfattar 325 m². Tomten består av gräs- och buskmark (figur 2, 3 & 7).

Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 13§, Lagen (1988:950) om kulturminnen m. m (1st dnr. 431-2265-2012). Kostnadsansvarig var Tobab AB.

Projektledare och rapportförfattare var Björn Pettersson, verksam som arkeolog vid Sörmlands museum.

Tidigare undersökningar

Ingen arkeologisk undersökning har tidigare genomförts inom den aktuella fastigheten.

Inom Trosa gamla stadsområde, fornlämningsområdet Trosa-Vagnhärad 281:1, har förhållandevis få arkeologiska undersökningar utförts genom åren. I Sörmlands museums arkiv (SMA) finns åtta rapporter att tillgå (Beronius 1987, Broberg 1987, Hylén 2000, Nordeman 1987, Pettersson 2006a & 2006b, Gustafsson 2012 och Berg 2013). För en översikt se figur 2.

År 2012 utfördes en undersökning inom fastigheten Marknaden 4 i direkt anslutning till den nu aktuella fastigheten. Resultaten från denna undersökning visade att det 0,5 meter under markytan fanns 0,15 meter tjocka siltiga kulturlager med keramik och kritpipor. Däribland en kritpipa daterad till första halvan av 1700-talet. Vidare påträffades en större ansamling av pilsnerflaskor från slutet av 1800-talet mitt på tomten. (Gustafsson 2012, s. 11). De arkeologiska undersökningar som utfördes på 1980-talet gav alla magra resultat, vilket bland annat berodde på att de schakt som kontrollerades visade sig bestå av antingen redan urschaktade ytor, alternativt innehöll tunna sentida lager. Undersökningarna under 2000-talet har varit desto mer givande. Framför allt har det visat sig att kulturlagren verkar vara mäktigast runt Trosa torg. Kulturlagertjockleken verkar därefter avta med avståndet från torget (Pettersson 2006a). När kulturlager tidigare

har påträffats har de varit torra, leriga och grusiga och ibland svåra att identifiera.

I kvarteret Garvaren på den västra sidan ån, cirka 240 meter norr om torget, uppmättes 0,25 meter tjock kulturlager från 1600-1700-tal, samt lämningar efter ett garveri i form av garverikar och stenläggningar från 1800- och tidigt 1900-tal. På fastigheten Färgaren 4, strax söder om kvarteret Garvaren, utfördes år 2013 en arkeologisk förundersökning, som resulterade i lämningar efter en husgrund, vilken kunde återfinnas på 1845 års stadskarta. Vidare dokumenterades cirka 0,3 meter tjocka kulturlager, daterade till perioden 1600-1800-tal.

Sammanfattningsvis kan sägas att de bäst bevarade och äldsta lagren har påträffats i området runt torget, medan de i den södra delen är av sämre kvalitet. I anslutning till stadens torg och längs Östra Långgatan på den östra sidan av ån har kulturlagren som mest uppmätts till 0,7 meter (Hylén 2000). Med ett ökat avstånd från torget avtar också tjockleken samtidigt som lagren blir torrare, för att helt upphöra cirka 250 meter söder om torget. Hittills har 0,3 meter tjocka kulturlager konstaterats 240 meter norr om torget. Lagren har med ledning av fyndmaterialet daterats till uteslutande nyare tid, 1600-tal och framåt.

Syfte och metod

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra förekomsten av kulturlager och anläggningar samt avgöra kulturlagrens tjocklek, innehåll och datering. Förundersökningen skulle bedömma fornlämningens status och potential. Målet var att de lämningar som låg inom tomten skulle dokumenteras och tas bort i sin helhet.

Om undersökaren uppfattade att ytterligare tid behövdes för att dokumentera fornlämningen tillräckligt, skulle länsstyrelsen omedelbart kontaktas, och i samråd med markägaren besluta om en avslutande dokumentation.

Metod

Inför fältarbetet genomfördes en mindre kart- och arkivstudie för att få en uppfattning om tomtens historik. I det här sammanhanget har äldre lantmäteriakter studerats (Lantmäteriets digitala arkiv över historiska kartor, LMS).

Undersökningen inleddes med att fem sökschakt öppnades med grävmaskin (schakt I-V), 1,5 meter breda och 4,8-20,5 meter långa. Deras sammanlagda yta uppgick till cirka 70 m² (figur 4). Fyllnadsmassor samt omrörda lager grävdes bort ner till ytor med bevarade kulturlager. Schakten handrensades kontinuerligt av

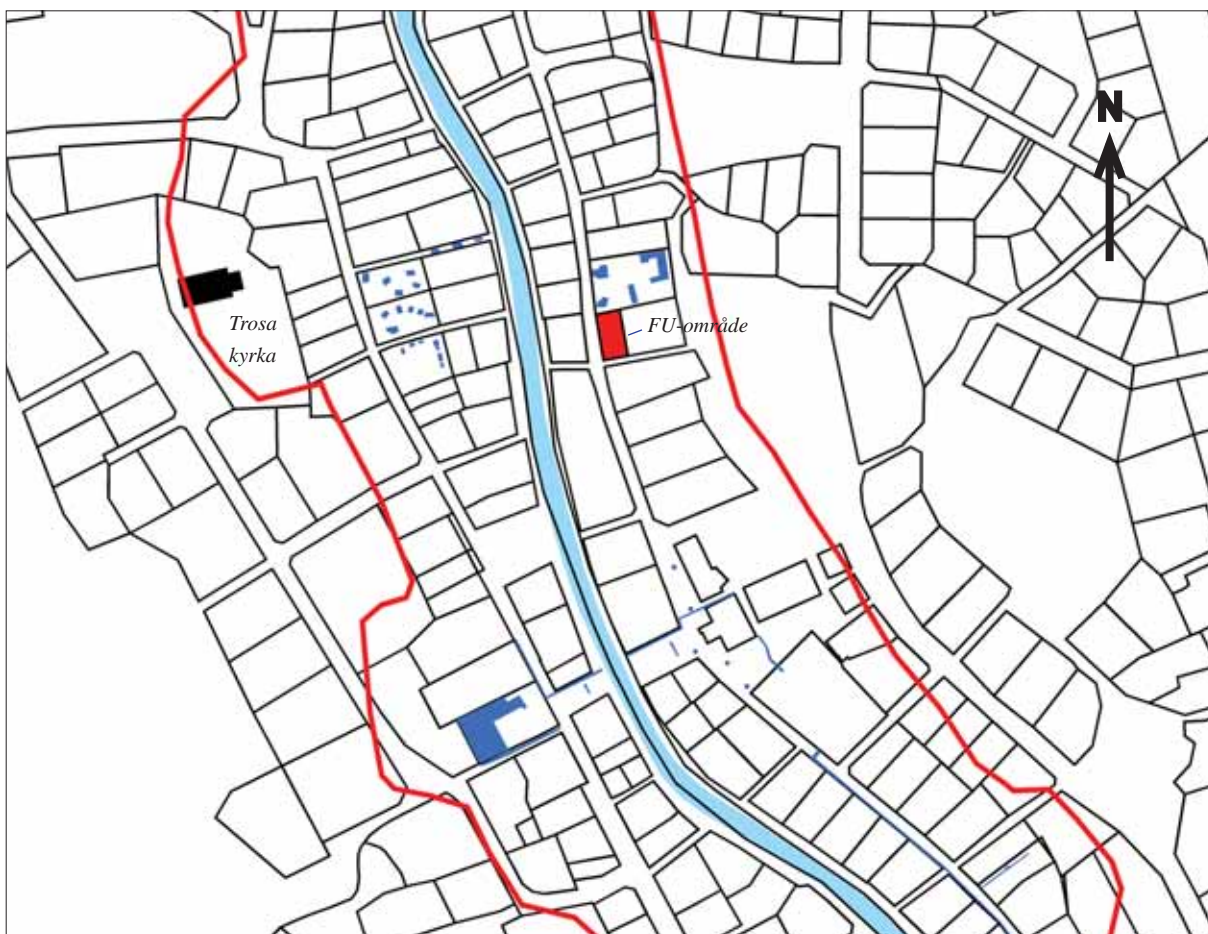
arkeolog i samband med schaktningsarbetet. Inom de ytor där inga tydliga bevarade kulturlager eller konstruktioner påträffades, fortsatte schaktningen ned till ursprunglig naturlig markyta.

Insatserna syftade till att frilägga eventuella rester efter äldre kulturlager, träkonstruktioner, stenläggningar med mera, där sådana fanns. Påträffade fynd samlades in som rensfynd och knöts till respektive schakt.

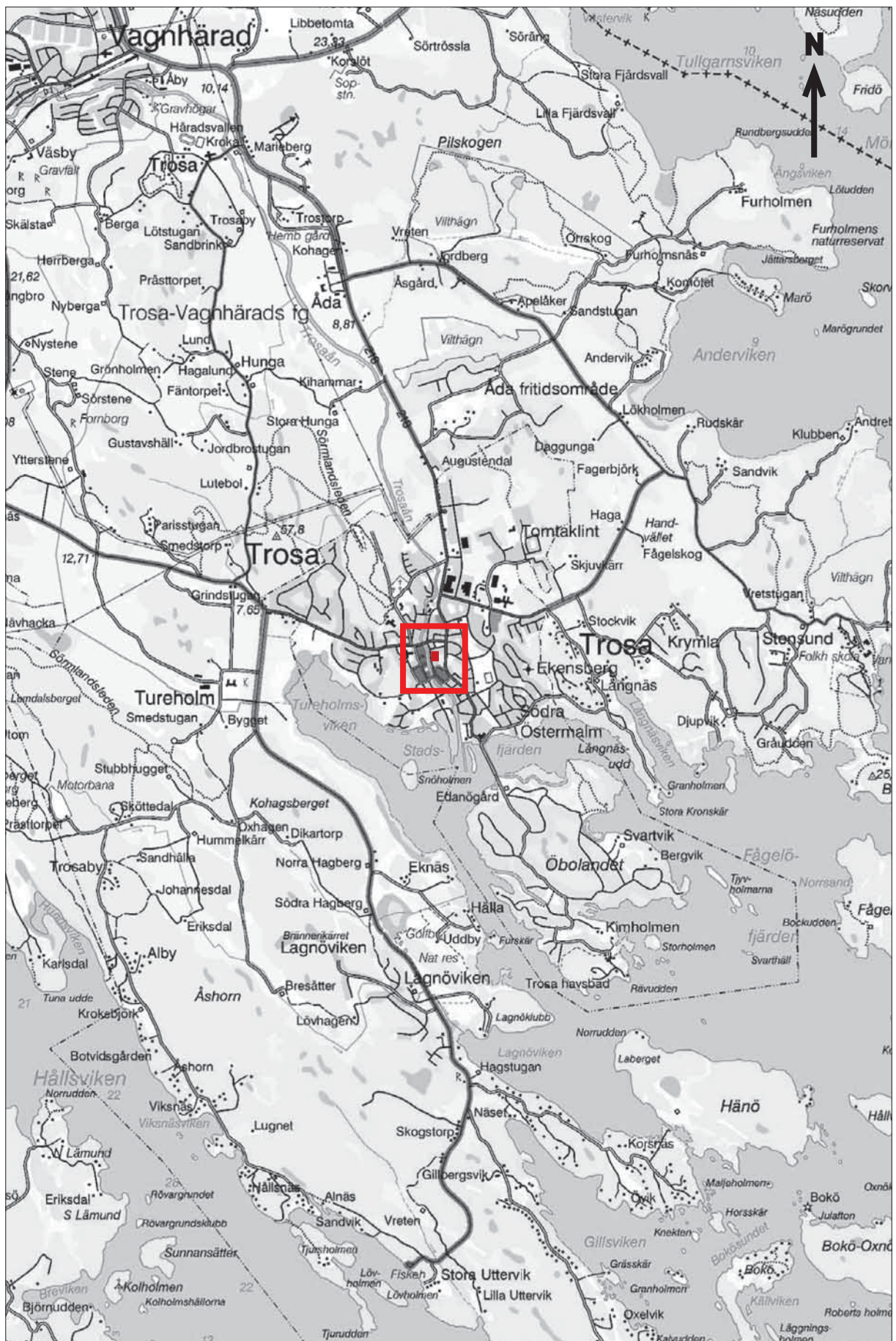
Inom de öppnade schakten undersöktes därefter sex rutor (R1-R6) om 1x1 meters storlek samt en anläggning (A1), för hand med skärsliv ned till orörd marknivå. De framrensade lagren och anläggningen undersöktes lagervis. Rutornas placering syftade till att ge erforderlig information om kulturlagrens bevarandegrad, karaktär och kunskapspotential. De insamlade föremålen knöts till respektive lager och ruta.

Schaktens och rutornas storlek och läge dokumenterades digitalt med GPS (SWEREF99 TM, RH 2000) samt beskrevs i text. I varje ruta rensades en av schaktväggarna, vilken därefter dokumenterades skalenligt i profil. Dokumentationen har använts vid framställning av plan- och profiltbilder samt översiktskartor. Ett representativt urval av ytor samt artefakter fotodokumenterades med digital kamera. Mot slutet av undersökningen utvärderades lämningarnas potential. Syftet var att bedöma om ytterligare tid skulle komma att behövas för arkeologiska åtgärder.

En mindre mängd föremål samt ben samlades in vid förundersökningen. De fynd som sparades var de som bedömdes vara de mest lämpade för diskussion om lagrens dateringar och aktivitet på platsen. Dessutom insamlades ett antal prov för ^{14}C -analys samt för makrofossilanalys.

Figur 2. Utdrag ur Digitala Fastighetskartan (GSD) med fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1 markerad med röd begränsningslinje, samtliga arkeologiskt undersökta schakt inom Trosa stad (markerat med blått) samt det aktuella förundersökningsområdet (markerat med rött). Skala 1:4000.

Figur 3. Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Nynäshamn NV med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Naturvetenskapliga analyser

Makrofossilanalyser av två stycken jordprov från den aktuella undersökningen har genomförts av Miljöarkeologiska laboratoriet vid Umeå universitet. Syftet var att få kunskap om markanvändningen på platsen. Inga fynd har konserverats och ingen osteologisk analys har genomförts då inget lämpligt material påträffades. Någon ^{14}C -analys eller vedartsanalys har heller inte utförts eftersom det bedömdes överflödigt då de insamlade fynden ger en god datering av aktiviteterna på platsen (bilaga 2).

Landskap

Natur

Förundersökningsområdet låg centralt i den norra delen av det gamla stadsområdet, cirka 180 meter norr om Trosa torg, på den östra sidan av ån invid Östra Långgatan. Cirka 30 meter öster om undersökningsytan fanns ett markerat bergparti. Arbetsområdets yta omfattade 325 m², det vill säga hela fastigheten Marknaden 6 och var beläget cirka 3 meter över havet.

Figur 4. Schaktplan över den aktuella förundersökningen inom fastigheten Marknaden 6, Trosa gamla stadsområde, fornlämnning Trosavagnhärad 281:1. Förundersökningsschakt (S I-S V), streck-prickad linje. Rutor (R1-R6) samt anläggning (A1), röd fyllning. Ytor med bevarade kulturlager, snedskrafferade. Skala 1:200.

I övrigt utgjordes tomten av en plan gräsbevuxen yta med buskar i den västra delen. Jordmånen inom förundersökningsområdet utgjordes genomgående av lera (SGU).

Kultur

Dagens tätort etablerades på sin nuvarande plats under slutet av 1500-talet, från att tidigare ha legat längre uppströms Trosaån, strax söder om Trosa landskyrka. Det är oklart i vilken utsträckning det skedde en direkt överflyttning från den gamla staden till platsen för den nya.

Som ett led i att skynda på stadens framväxt, gav Hertig Karl år 1582 borgarna i Nyköping rätten att hålla en årlig marknad i Trosa. Under början av 1600-talet gynnade Karl IX marknaden i Trosa och tilldelade borgarna ny mark. Det bestämdes också att stadens sigill skulle vara en båt med två åror.

Strömmingsfisket var av stor betydelse och en särskild samhällsklass utgjordes av de så kallade skärborgarna. Dessa låg länge ute till havs med tillfälliga bosättningar ute på skären över sommaren, framför allt när ström-

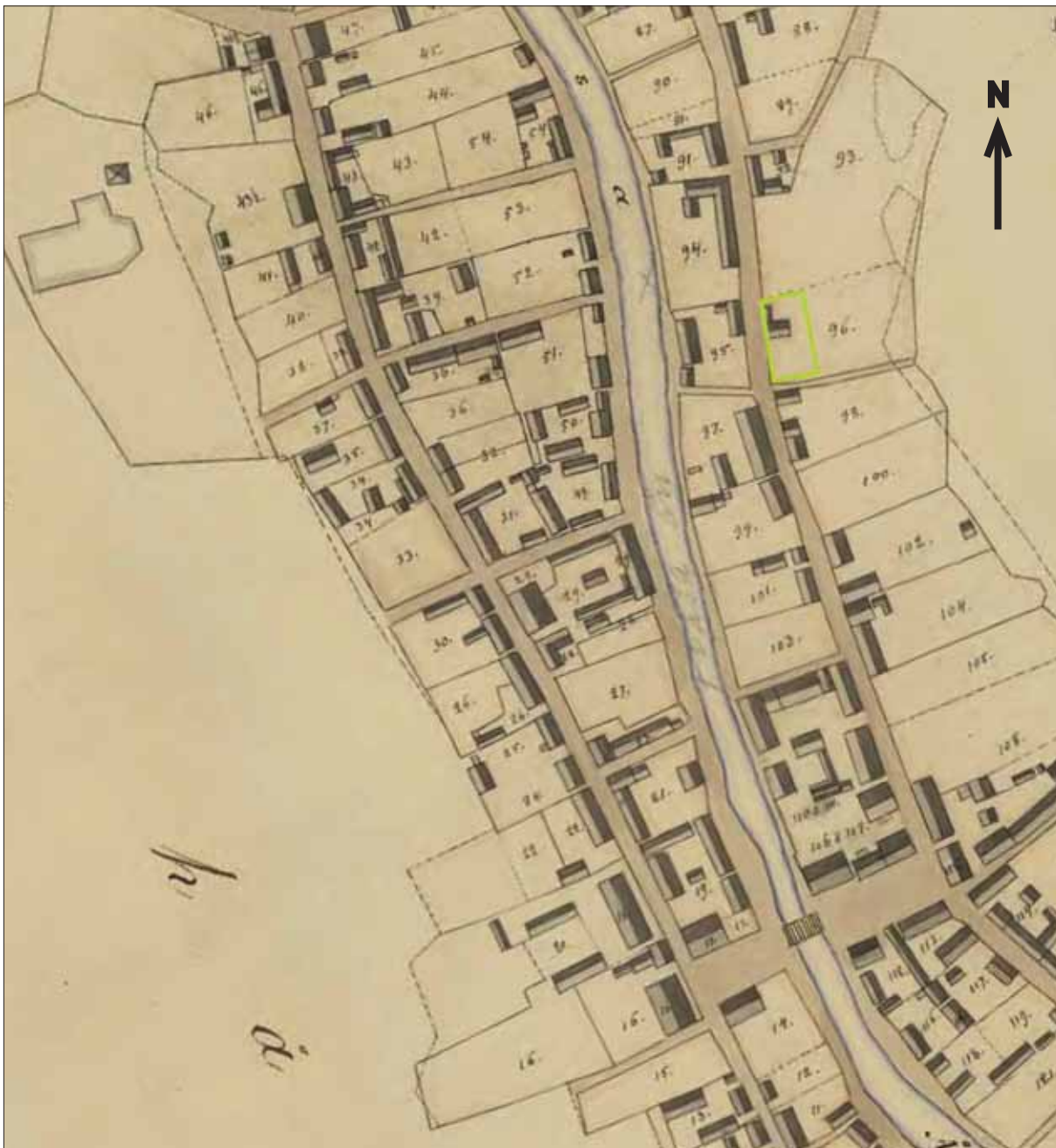

Figur 5. Rektifierad grundritning över staden från år 1703 med den aktuella tomten markerad med grön ram (LMS C81-1:2). Skala 1:2000.

mingen gick till. I 1610 års privilegier avgjordes att det i staden bland annat skulle få finnas två guldsmeder, fyra skinnare, fyra skräddare, fyra skomakare och fyra snickare. Antalet bagare och köttmånglare skulle regleras efter behov. Under 1620-talet finns uppgifter om 79 skattepliktiga personer i Trosa (Collmar 1979).

Enligt det äldre kartmaterialet från år 1703 är dagens tomter Marknaden 5 och 6, utmarkerade som nummer

8 och ägdes av Anders Nilsson. På kartan finns ingen bebyggelse, men tomten har mer eller mindre samma storlek som idag (LMS Akt C81-1:2, se även figur 5). Efter det att staden bränts ned år 1719 av ryssarna uppvisar kartorna många obebyggda tomter (Collmar 1979). Enligt år 1845 års stadskarta så fanns det fortfarande många obebyggda tomter i Trosa, men på den aktuella tomten finns två byggnader markerade i den nordvästra delen mot gatan (Akt C81-1:7, se även figur 6)

Figur 6. Rektifierad stadsplan från år 1845 med den aktuella tomten markerad med grön ram (LMS C81-1:7). Observera byggnaden som ligger mot gatan. Skala 1:2000.

Resultat

Schaktningsarbetet (S I- S V) avbröts när bevarade kulturlager med fynd och/eller tegelkross framkom (figur 4). I lagren grävdes därefter totalt sex stycken 1x1 meter stora rutor (R1-R6) samt en anläggning (A1). Profilirtningar för ruta 1-6 presenteras i bilaga 1.

I schakt I framkom, 0,3-0,5 meter under markytan, upp till 0,4 meter tjocka lager brungrå lerig kulturjord med grus, tegelkross, kalkbruk och enstaka djurben. Cirka 0,7 meter under markytan fanns steril brungrå lera. I lagren grävdes två rutor (R1-R2) och en anläggning (A1) för hand. Föremål av järn, keramik och glas påträffades. Däribland yngre rödgods, stengods, kritpipsfragment samt fönsterglas, vilka kunde dateras till nyare tid. Mitt i schakt I påträffades en rund nedgrävning med näst intill lodräta sidor, 1,1 meter i diameter och 0,3 meter djup. I nedgrävningen fanns leriga kulturlager med tegel, kalkbruk och enstaka ben. Närmast botten, cirka 1,3 meter under markytan, fanns trärester och några lösa stenskärvor. Lagret i nedgrävningen provtogs och visade sig vid makrofossilanalysen innehålla en stor del små flisor av trä och tegel. Även fiskben, fjäll och kotor samt brända och obrända benfragment från andra djur plockades fram. Annat material som rensades fram ur proven var bland annat hårt bränd sand och lera, små metallfragment och en stor bit järnslag. Det arkeobotaniska materialet var magert med enstaka vanligt förekommande växter som målla, jordrök, starr, trampört, och hallon. Arterna föredrar näringsrika kulturpåverkade miljöer (Bilaga 3, Prov MAL nr 13_0058_0001). Med ledning av anläggningens utformning och makrofossilanalysens resultat så tolkades den som en slask- eller sopgrop. Ungefär halva det öppna schaktets yta var stört ner till steril nivå.

I schakt II framkom, 0,3 meter under markytan, ett 0,2-0,6 meter tjockt lager av brungrå sandblandad lerig kulturjord med tegelkross och kalkbruk. Cirka 0,9 meter under markytan fanns steril brungrå lera. I lagret grävdes en ruta (R3) för hand. Föremål av järn och keramik påträffades i lagren. Däribland keramik i form av yngre rödgods och kritpipsfragment, vilka kunde dateras till nyare tid. Inga störningar fanns i schaktet.

I schakt III framkom, 0,35 meter under markytan, upp till 0,35 meter tjocka lager brungrå lerig kulturjord med grus, tegelkross och kalkbruk. Cirka 0,7 meter under markytan fanns steril brungrå lera. I lagren grävdes en ruta (R4) för hand. Inga föremål påträffades. Inga störningar fanns i schaktet.

I schakt IV framkom, 0,4 meter under markytan, ett 0,2 meter tjockt lager av brungrå sandblandad lerig kulturjord med grus och tegelkross. Cirka 0,6 meter under markytan fanns steril brungrå lera. I lagret grävdes en ruta (R5) för hand, där föremål av järn och kera-

mik påträffades. Däribland keramik i form av yngre rödgods och kritpipsfragment, vilka kunde dateras till nyare tid. Inga störningar fanns i schaktet. Lagret provtogs och visade sig vid makrofossilanalysen innehålla en stor del växtfibrer och träflisor. Även fiskben, fjäll och kotor samt brända och obrända benfragment från andra djur plockades fram. Annat material som kom fram ur provet var bland annat hårt bränd lera, metallspån och glödska. Det arkeobotaniska materialet var magert med enstaka frön från vanligt förekommande växter som målla, fläder och svingel. Arterna föredrar kulturpåverkade miljöer (Bilaga 3, Prov MAL nr 13_0058_0002).

I schakt V framkom, 0,45 meter under markytan, ett 0,2 meter tjockt lager av brungrå sandblandad lerig kulturjord med grus och tegelkross. Cirka 0,6 meter under markytan fanns steril brungrå lera. I lagret grävdes en ruta (R6) för hand. Föremål av järn och keramik påträffades i lagren. Däribland keramik i form av yngre rödgods och kritpipsfragment, vilka kunde dateras till nyare tid. Inga störningar fanns i schaktet.

Fyndmaterial

Det påträffade fyndmaterialet bestod främst av järnfragment och spikar, keramik av typen yngre rödgods, samt kritpipsfragment och fönsterglas, vilket gav en datering till 1600-1800-tal. I första hand samlades de föremål in som ansågs kunna ge en relativ datering av påträffade lager (bilaga 2). Totalt tillvaratogs 17 keramikskärvor, 4 kritpipsfragment samt 2 skärvor fönsterglas där den största mängden påträffades i schakten närmast gatan.

Keramik. I samtliga schakt utom schakt III, påträffades keramik och då till övervägande del av typen yngre rödgods (BII:4), som kan dateras till perioden 1600-tal-1800-tal, med en tyngdpunkt i 1700-talet.

Kritpipor.

Kritpipsexperten Arne Åkerhagen, har daterat och bestämt en av piporna från den aktuella undersökningen. Pipan är stämplad med Tre kronor och därunder bokstäverna "FR". Detta betyder att det är en Fredricus Rex pipa tillverkad för Fredrik I som regerade mellan åren 1720-1751. Pipans form visar att den har tillverkats av Anders Örnbeck i Stockholm som verkade åren 1751-1760. Han hade precis börjat tillverka för kung Fredrik I, när kungen dog (figur 8). Förutom två bitar av skaft påträffades även ett fragment av ett piphuvud med en vinge i relief, vilken för tillfället inte är bestämd (Åkerhagen 2008, s. 83 & 2013).

Utvärdering

Genom den arkeologiska förundersökningen har det kunnat konstateras att inga tydliga spår av det äldsta Trosa, det vill säga från 1500- eller 1600-talet åter-

Figur 7. Översiktbild från söder av den undersökta ytan Marknaden 6 i Trosa, med de öppna långsträckta sökschakten och de undersökta rutorna. Foto: Björn Pettersson 2013, Sörmlands museum.

Figur 7. Två stycken kritpipor från undersökningen. Pipan till vänster har daterats och bestämts av Arne Åkerhagen. Den är stämplad med Tre kronor och därunder bokstäverna "FR". Detta betyder att det är en Fredricus Rex pipa tillverkad för Fredrik I som regerade mellan åren 1720-1751. Pipans form visar att den har tillverkats av Anders Örnbeck i Stockholm som verkade åren 1751-1760. Till höger en odaterad pipa med en vinge i relief. Foto: Björn Pettersson 2013, Sörmlands museum.

fanns inom förundersökningsytan. De lämningar som säkert kunde dateras, var från 1700-talet och bestod av övervägande leriga kompakta kulturlager med tegelflis, kalkbruk, grus och enstaka föremål samt djurben.

Det analyserade arkeobotaniska materialet från den undersökta tomten visar inte på någon speciell odling eller markanvändning. Däremot en ganska typisk stadsmiljö med växter som trivs på kulturpåverkad mark. Det övriga framsorterade materialet av slagg, glödskal, metallfragment och fiskben pekar på järnsmide och att man handskats med fisk på platsen. Enligt de historiska skriftliga källorna så är det känt att strömmingsfisket var av stor betydelse och att det fanns ett antal smeder i staden under såväl 1600-, 1700- som 1800-talet.

Enligt en beskrivning över Trosa från år 1783 kan man läsa att byggnaderna före 1719 års brand i Trosa, mestadels hade utgjorts av tvåvåningshus som inte hade återuppbyggt vid tiden för hans besök 64 år senare. Han beskrev att husen nu var små och enkla med bräddtak (Hülpher 1923, s. 22).

Sammanfattning

Med anledning av planerad ny bebyggelse inom Marknaden 6, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa stad och kommun, Södermanlands län har Sörmlands museum har under perioden 19-22 augusti 2013 utfört en arkeologisk förundersökning inom fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1. Undersökningsområdet, som låg öster om Trosaån och centralt inom fornlämningens norra delar, uppgick till 325 m².

Ingen arkeologisk undersökning har tidigare genomförts inom den aktuella fastigheten, men på grannfastigheten marknaden 4 utfördes år 2012 en undersökning av ungefär samma omfattning. I Trosa har förhållandevis få arkeologiska undersökningar utförts. Cirka 100 meter åt väster har arkeologiska undersökningar genomförts i kvarteret Garvaren och i Trosa torg beläget cirka 180 meter söder om den aktuella tomten. Bägge har gett värdefull kunskap om det äldsta Trosa.

Den aktuella förundersökningen har visat sig ge relativt magra resultat. Cirka 0,4 meter tjocka leriga kompakta kulturlager med grus, tegelkross och enstaka föremål av keramik och järn låg cirka 0,7 meter under dagens markyta. Keramikmaterialet bestod till övervägande del av så kallat yngre rödgods samt delar av kritpipor. En av kritpipsfragmenten kunde dateras till tidigt 1750-tal. Resultatet av makrofossilanalysen visade på frön och växtdelar som trivs i näringsrika kulturpåverkade jordar som dåtidens smutsiga stadsmiljöer. Övrigt material som slagg, metallfragment och fiskben pekar på att man bedrivit järnsmide och handskats med fisk på platsen.

Referenser

Berg, Peter. 2013. *Färgaren*. Fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1, Färgaren 4, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning. Sörmlands museum, *Arkeologiska meddelanden 2013:12*. Nyköping.

Beronius, Lena. 1987. *Schaktövervakning, Källargränd, Kvarteret Handlaren, samt kajskoningar söder om Smäckbrogatan, norr om Torgbron*, Trosa, Trosa-Vagnhärad socken, Södermanland. RAÄ. *Undersökningsverksamheten. Rapport*. Stockholm.

Broberg, Anders 1987. *Schaktkontroll, Kvarteret Handlaren 9*, Trosa, Trosa-Vagnhärad socken, Södermanland. RAÄ. *Undersökningsverksamheten. Rapport*. Stockholm.

Collmar, Magnus. 1979. *Trosa stads äldsta historia*. Sörmlands museums. Småskrifter 1. Nyköping.

Gustafsson, Patrik. 2012. *Marknaden*. Fornlämning Trosa-Vagnhärad 281:1, fastigheten Marknaden 4, Trosa socken, Trosa stad, Södermanland. Arkeologisk förundersökning. Sörmlands museum, *Arkeologiska meddelanden 2012:07*. Nyköping.

Hylén, Håkan. 2000. *Bebyggelse lämningar i Trosa*. Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning. Sörmlands museum, *Arkeologiska meddelanden 2000:05*. Nyköping.

Hülphers Abrahamsson, Abraham. 1923. *Beskrivning över Trosa. Omarbetad från originalupplagan (från år 1783) och försedd med biografi över författaren av Ivar Nilsson*. Trosa.

Nilsson, Hans. 1986. *Trosa Torg för och nu*. Stockholm.

Nordeman, Kjell. 1987. *Antikvarisk kontroll Kvarteret Båtsmannen tomt nr 2, Trosa*, Södermanland. RAÄ. *Byrån för Arkeologiska Undersökningar. Rapport*. Stockholm.

Petterson, Björn. 2006a. *Västra & Östra Långgatan, RAÄ281, Västra & Östra Långgatan mfl*. Trosa -Vagnhärad socken, Trosa stad, Södermanland. Arkeologisk förundersökning. Sörmlands museum, *Arkeologiska meddelanden 2006:06*. Nyköping.

Petterson, Björn. 2006b. *Arkeologisk förundersökning vid Garvaregården och i Krukmakaregränd i Trosa stad*. Fornlämningsområde Trosa-Vagnhärad 281:1, Trosa kommun, Södermanlands län. Sörmlands museum. *Arkivrapport*. Nyköping.

Åkerhagen, Arne. 2008. *Kritpipor funna i Sverige*. 1 CD. Haninge.

Åkerhagen, Arne. 2013. *E-post*, 20130828.

Arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv i Gävle (LMS)

Akt C81-1:2. Grundritning över staden. Grundritning utaf Trosa stads situation. Lantmätare okänd. Upprättad år 1703.

Akt C81-1:7. Stadsplan och reglering mellan tomterna. Plan af Trosa stad. Lantmätare Erik Gustaf Ljunggren. Upprättad år 1845.

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie:

Arkeologiska meddelanden 2014:04

Södermanlands museums dnr: KN-SLM12-071

Länsstyrelsens dnr: 431-2265-2012

Tid för undersökningen: 19-22 augusti 2013

Personal: Björn Pettersson

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige

09 16a. Upprättad av Rikets allmänna kartverk. Skala 1:10 000.

N (x) 6531441, E (y) 646781 (SV)

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

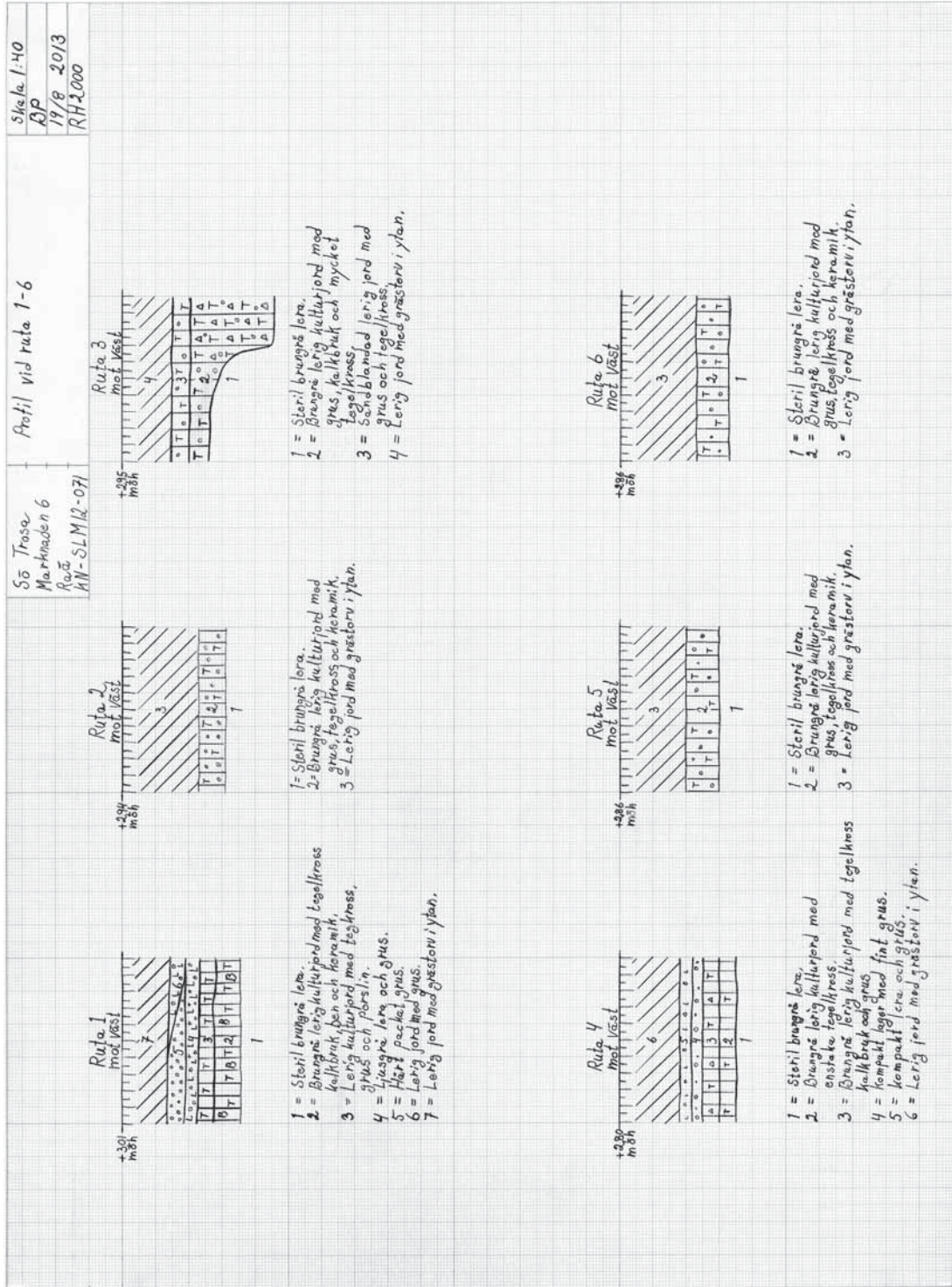
Höjdsystem: RH 2000

Utredningsområde: Extensivt; 325 m², Intensivt; 70 m².

Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums topografiska arkiv. Fynd med nr 1-17 förvaras vid Sörmlands museum i väntan på fyndfördelning.

Bilagor

1. Sektionsritningar, skala 1:40

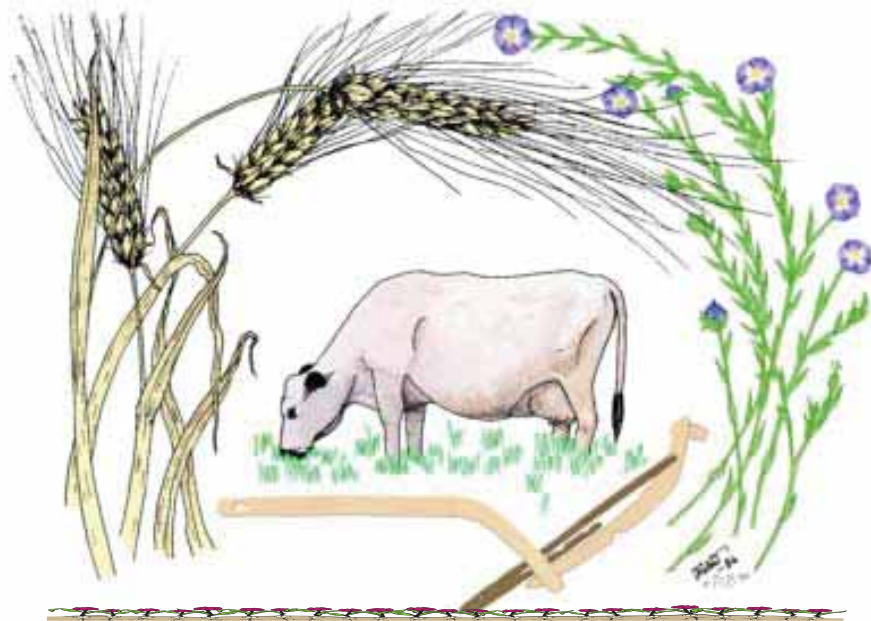

2. Fyndregister

F nr	Schakt	Ruta	Material	Sakord	Typ	Del	Godstyp	Antal	Vikt i		Datering	Anmärkning
									gram	Antal		
1	I	1	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Bl:4	1	7			
2	I	1	Keramik	Kärl		Bandhänkel	Bl:4	1	29			
3	I	1	Keramik	Kärl		Buk	CII	1	3			
4	I	1	Glas	Fönsterglas				2	3			
5	I	2	Keramik	Kripiipa		Skaff	Vitlera	1	2			
6	I	2	Keramik	Kärl	Fat/skål	Mynning	Bl:4	1	13			
7	I	2	Keramik	Kärl		Buk	Bl:4	1	5			
8	I	2	Keramik	Kärl	Gryta	Buk	Bl:4	1	3			
9	II	3	Keramik	Kripiipa		Piphuvud		1	2			
10	II	3	Keramik	Kärl		Grepp	Bl:4	1	10			
11	IV	5	Keramik	Kripiipa		Piphuvud	Vitlera	1	11	1751	"FR" under tre kronor Anders Örbeck Stockholm	
12	IV	5	Keramik	Kripiipa		Skaff	Vitlera	1	7			
13	IV	5	Keramik	Keramik	Gryta	Skaff	Bl:4	1	9			
14	IV	5	Keramik	Keramik	Gryta	Buk	Bl:4	1	11			
15	IV	5	Keramik	Keramik	Skål	Fot	Bl:4	1	42			
16	V	6	Keramik	Keramik		Bandhänkel	Bl:4	2	60			
17	V	6	Keramik	Keramik			Bl:4	5	176			

MILJÖARKEOLOGISKA LABORATORIET

RAPPORT nr. 2013-027

Makrofossilanalys från Raä Trosa-
Vagnhärad 281:1, Trosa kommun,
Södermanlands län.

Av Sofi Östman

INSTITUTIONEN FÖR IDÉ – OCH SAMHÄLLSSTUDIER

Makrofossilanalys från Raä Trosa-Vagnhärad 281:1, Trosa kommun, Södermanlands län.

*Av Sofi Östman
Miljöarkeologiska laboratoriet
Institutionen för idé- och samhällsstudier
Umeå Universitet*

Inledning

Analysen gäller tre jordprover från två undersökningar i Trosa stad inom fastigheterna Marknaden 6 samt Färgaren 4, inom fornlämningsområdet Trosa-Vagnhärad 281:1. Proverna är tagna i en stadslagermiljö daterad till 1600 – 1800 tal. Det huvudsakliga syftet med makrofossilanalysen är att få ytterligare kunskap kring markanvändningen på platsen. Arbetet är utfört av Sofi Östman med bidrag av Roger Engelman och Karin Viklund. Ansvarig institution för den arkeologiska undersökningen är Sörmlands museum där Björn Pettersson och Peter Berg varit kontaktpersoner.

Provbehandling

Proverna var fuktiga vid ankomst. Eftersom prover från stadslager och fuktiga miljöer skall hållas fortsatt fuktiga för bästa bevaring av eventuellt subfossilt material, förvarades de i kylrum. Framprerarerandet av material gjordes genom vattensållning med sållar på 2 mm och 0,5 mm. Volymen på proverna mättes innan vattensållning. Det framtagna materialet sorterades och artbestämde under en stereolupp med hjälp av referenslitteratur och laboratoriets referenssamling.

Tabell 1. Provlista

MAL nr	Provrnr	Anläggning	Volym
13_0058_0001	KN-SLM 12-071	Anläggning 1	3,6 L
13_0058_0002	KN-SLM 12-071	Ruta 5	2,8 L
13_0058_0003	KN-SLM 13-191	schakt 2, ruta 2, lager 3	3,5 L

Resultat

13_0058_0001

Marknaden 6, KN-SLM 12-071

Prov 1 från Anläggning 1

Provet var svårbearbetat då det utgjordes mestadels av lerklumpar och det fick blötläggas någon dag i 6% NaOH för att det skulle gå att bearbeta. Vid sorteringen noterades det att materialet bestod till stor del av träflisor och små flisor av tegel. Ben, fjäll och kotor från fisk,

brända och obrända små benfragment samt en ca 5x5 cm stor obränd bit ben plockades fram. Annat material som kom fram i provet var hårda klumpar av sintrad sand, en stor bit bränd lera, små kvartsfragment, flera små bitar metallfragment, en stor klump järnslag samt en bit glaserad tegel/keramik. Vid sidan om stadslagermaterialet plockades även ett litet fossil fram.

Det arkeobotaniska materialet utgjordes av subfossila växtlämningar. Materialet var magert med enstaka vanligt förekommande växter såsom målla, jordrök, starr, trampört och hallon. Målla är ett vanligt åkerogräs som dyker upp i de flesta kulturpåverkade miljöer över hela landet. Jordröken är liksom mållan ett vanligt förekommande åkerogräs och en ruderväxt som även hittas i rabatter och liknande miljöer. Även trampörten och hallonen är vanliga och hittas i liknande sammanhang som ovan nämnda. Arterna föredrar kväverika, ruderala miljöer och finnes ofta i kulturpåverkade områden. Starr är ett mycket stort släkte med hundratals arter som lever i olika miljöer och det är därmed svårt att säga något mer om dem om det inte varit möjligt att analysera dem närmre. De flesta arter brukar dock föredra fuktiga miljöer.

13_0058_0002

Marknaden 6, KN-SLM 12-071
Prov 2 från Ruta 5

Prov 2 från Marknaden 6 liknade innehållsmässigt Prov 1 men var betydligt mer lätthanterligt och gick smidigt att vattensålla. Vid sorteringen noterades det att materialet bestod av mycket växtfibrer och träflisor. Glödska och metallspån, bitar av tegel och bränd lera plockades fram varav en av bitarna var glaserad. En stor del av benmaterialet bestod av fiskben, fjäll och kotor samt en del brända och obrända benrester.

Det arkeobotaniska materialet utgjordes av både subfossila och förkolnade växtlämningar, men var magert. Enbart några fröer av målla, fläder samt ett förkolnat frö av svingel fanns. Fläder är vanligt förekommande som både träd och buske och är känd i Sverige sedan medeltiden. Dess blommor och frukt har samlats in för många ändamål, bland annat för att göra dryck, färga tyg samt i läkemedelssyfte. Svingel är ett gräs, vanligt förekommande på kulturmark såsom vägkanter, ångar och bostadsområden (Virtuella floran).

13_0058_0003

Färgaren 4, KN-SLM 13-191
Prov 1 från schakt 2, ruta 2, lager 3

Provets innehåll bestod till stor del av olika typer av fiskben, kotor och fjäll. Även en liten tand som troligen kommer från fisk hittades. Förutom fiskben fanns även andra obestämda brända och obrända ben. Likt övriga prov fanns också metallfragment samt en spik som plockades fram vid vattensållningen.

Det arkeobotaniska materialet utgjordes av både subfossila och förkolnade växtlämningar och var något rikare här än på fastigheten Marknaden 6. Materialet bestod huvudsakligen av

målla och hallon samt några andra obrända frön av växter som trivs på näringsrika kulturmarker såsom smultron, revormstörel och våtarv. Några brända frön av bland annat en, hallon och flera arter av starr kunde också identifieras.

Sammanfattning och tolkningar

Marknaden 6

Sammansättningen av material i dessa prover visar inte tydligt på någon speciell typ av markanvändning och man kan inte utifrån det arkeobotaniska materialet göra några konkreta tolkningar förutom att de avspeglar en ganska typisk stadslagermiljö med växter som trivs i kulturpåverkade, "nedsmutsade" miljöer.

Det man möjligtvis kan säga om materialet är att det representerar ett aktivitetsområde där det i någon form kan ha funnits järnhantering, med tanke på glödskalen och järnslagget. Den dominerande förekomsten av fiskben indikerar att man eventuellt bearbetat fisk eller deponerat sådant avfall i området. Det blandade materialet bestående av brända och obrända ben, tegelflis, bränd lera och kvartsfragment bildar tillsammans med fisken och metallen en rätt så väntad materialansamling i denna typ av miljö.

Färgaren 4

Det arkeobotaniska materialet är i denna fastighet något rikare än den andra. Växtsammansättningen visar likt föregående prover en kulturpåverkad miljö med växter som trivs i "nedsmutsade", näringsrika miljöer. På denna plats kom det även fram störst mängd förkolnat material bestående av ranunkel, hallon, en och starr som tillsammans med benmaterialet kan representera någon form av hushållsavfall.

Det övriga materialet på denna plats utgjordes till stor del av olika typer av fiskben, brända och obrända ben samt en del metallfragment som också passar in som någon form av hushållsavfall.

Referenser

Mossberg, B., Stenberg, L., Ericsson, S. 1997. *Den nordiska floran*. Stockholm, Wahlström & Widstrand.

Virtuella floran <http://linnaeus.nrm.se/flora/>

Digital seed atlas <http://seeds.eldoc.ub.rug.nl/>

Tabell 2. Artlista

Art	13_0058_0001	13_0058_0002	13_0058_0003
<i>Carex di</i> , starr			1
<i>Carex di</i> , starr			1
<i>Carex tri</i> , starr	1		3
<i>Carex tri</i> , starr			3
<i>Festuca pratensis</i> , ängssvingel		1	
cf. <i>Lamium</i> , plister			1
cf. <i>Malva</i> , möjligt malva			1
<i>Chenopodium album</i> , svinmålla	8	4	180
<i>Euphorbia helioscopia</i> , revormstörel			3
<i>Fragaria vesca</i> , smultron			1
<i>Fumaria officinalis</i> , jordrök	3		
<i>Juniperus communis</i> , en			1
<i>Pinus sylvestris</i> , tall	2		1
<i>Polygonum aviculare</i> , trampört	2		
<i>Ranunculus sp</i> , ranunkel			3
<i>Rubus idaeus</i> , hallon	1		35
<i>Rubus idaeus</i> , hallon			1
<i>Sambucus nigra</i> , fläder		2	
<i>Stellaria media</i> , våtarv			1

Svarta celler = förkolnat material

Tabell 3. Övrigt material

övrigt material	13_0058_0001	13_0058_0002	13_0058_0003
Fiskfjäll	20	30	x
Fiskkotor	3	3	x
Övriga fiskben + obrända ben	35	15	x
Brända ben	22	8	x
Metallfragment	4	4	x
Bränd lera	1	4	
Järnslag	1		
Kvartsbitar	3		
Tegel	x		
Keramik/tegel (glaserad)	1	1	
Fossil	1		
Järnspik			1